

Віктор АНДРУЩЕНКО

Ключові поняття: освіта, управління, держава, освітня політика, громадськість, студентське самоуправління.

Нова модель системи управління сферою освіти має бути демократичною і відкритою. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального і регіонального управління освітою.

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКИЙ ХАРАКТЕР УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

© В. Андрущенко. 2011

емократизація суспільних процесів, що все більше виявляє себе як закономірність суспільного розвитку, безпосередньо торкається життєдіяльності закладів освіти (насамперед – університетів), організації навчально-виховного процесу, управління закладом. У широкому контексті ця закономірність реалізується в системі освіти як державно-громадське управління. «Сучасна система управління сферою освіти, – підкреслюється в „Національній доктрині розвитку освіти України”, – має розвиватись як державно-громадська, має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентноспроможності освітніх послуг. Діяльність освітян має спрямовуватись на пошук нових, демократичних, відкритих моделей управління освітою, що орієнтує освітні процеси не на відтворення, а на розвиток. Нова модель системи управління сферою освіти має бути демократичною і відкритою. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, струк-

тура і стиль центрального і регіонального управління освітою» [3].

Означені норма й мета, за якими має розвиватись освітня галузь, вивіщені до принципу сучасної освітньої політики далеко не випадково. З одного боку, до цього спонукає загальний контекст економічного, політичного і соціокультурного поступу цивілізації, позначений підвищенням авторитету й ролі особистості як суб'єкта історії, зростанням повноважень громад, зростанням свідомості і відповідальності народних мас за майбутнє підрастаючого покоління, залежності цього процесу від соціальної позиції кожного з учасників того чи іншого історичного дійства. Без підтримки мас і особистості, активності народних мас жоден з політичних, економічних чи соціокультурних проектів, з якими лідери звертаються до суспільства, не матиме успіху. Понад те, такий проект приречений на провал навіть за умови його солідного фінансового забезпечення. Свідомість мас стала іншою. Соціальний досвід не проходить даремно. Людина давно вже не є пасивним об'єктом історії, вона – її активний суб'єкт і в цьому статусі має право, бажання й можливість брати участь у прийнятті рішень з визначальних щодо її життєдіяльності питань. Характерно, що ця закономірність реалізується у всіх галузях суспільного виробництва. Не є винятком і така людиноємна сфера, як освіта. Рівень свідомості і внутрішніх експектацій людей нині досяг такого рівня, з позицій якого вони можуть не тільки оцінювати й очікувати, але й прогнозувати і проектувати своє майбутнє, майбутнє своїх дітей і онуків. Їхнє входження в систему управління освітою і вихованням є закономірністю, об'єктивно обумовленою всім ходом суспільно-політичного розвитку.

З іншого боку, потужним чинником є глибока історична культурно-демократична традиція, що супроводжує розвиток українського соціуму впродовж століть і тисячоліть. Йдеться про глибокі демократичні традиції Київської Русі, Магдебурзьке право, Конституцію Пилипа Орлика, військово-адміністративне самоврядуван-

ня часів Української козацької держави, Провідні Універсали Центральної Ради та Конституцію УНР від 29 квітня 1918 р.

Український соціум завжди поважав і враховував при прийнятті рішення голос кожного. Ця норма залишалась дійовою (більшою мірою – частково дійовою) навіть тоді, коли повністю чи частково Україна потрапляла в залежність від інших держав і народів. Дієвість демократичних традицій українців обумовлювалася соціокультурними і політичними реаліями того часу й не проявлялась у відкритій, прозорій чи беззаперечній формі. Однак вона ніколи повністю й не зникала ні з політичної, ні з економічної, ні з соціокультурної сфери. Не винятком була і сфера освіти. Не зважаючи на іншодержавне панування, в Україні відкривалися демократично облаштовані братські школи, запроваджувалося суботне чи недільне навчання дітей і дорослих, до освіти і науки залучалися найменш забезпечені, продовжувалося узгоджене з громадськістю (всупереч освітній політиці держави, що домінувала в той час в українському просторі) вивчення української мови та культури тощо.

Суттєвий вклад у розвиток державно-громадського управління освітою в Україні внесла практика організації освітньої справи 20-х рр. ХХ ст. Однією з основних форм її реалізації були так звані шкільні ради, які мали значні повноваження. Керівниками (міністрами освіти) галузі в той час були знамениті педагоги-практики Григорій Ващенко та Іван Стешенко. Настанови тодішнім освітянським громадам зафіксовано в історичному документі – «Інструкції повітовим відділам народної освіти та шкільним закладам» (1920 р.) До відання шкільної ради, – говорить в ній, – належало: а) видання інструкцій, наказів і постанов у справах, що стосуються всіх установ шкільного закладу; б) обрання Президіума шкільного закладу та завідуючого навчальною частиною відділу з кількості кандидатів, котрих виставляють відділи, та подання їх через повітові народські на затвердження Губнаросвіти; в) розгляд і затвердження річного звіту про наукову,

шкільну і практичну діяльність шкільного закладу...; е) розгляд загального кошторису видатків і прибутків по шкільному закладу, який подається на затвердження органів управління шкільного закладу...; ж) прохання про зміну і доповнення положення про шкільний заклад і керування ним...; й) оповіщення про конкурси на заміщення вчительських вакансій...; о) ...навіть відділам з приводу введення предметів і навчальної роботи учнів, коли вони не задоволені вчителями...» [2].

Більшовицька практика організації освіти, що здійснювалась на ідеологічних засадах марксистсько-ленінізму, у буквальному розумінні підрізала корені демократизму, нав'язала суспільству єдино партійно-ідеологічний диктат, який продовжувався аж до проголошення України незалежною державою. Підрізала, приглушила, але не знищила цілком і повністю. Історична традиція, загалом, є величиною незнищеною. Її можна обмежити, відсторонити, заглушити модними, хоча й не завжди ефективними, нововведеннями. Про знищення ж традиції не може бути й мови. Вона живе опозиційно до існуючого режиму, живе в народній свідомості, живе тліючи, підтримуючись жаром народної пам'яті і глибокої поваги до історії батьків, дідів і прадідів. Як Неопалима купина, традиція піднімається з попелища, відроджується, розквітає новим змістовним цвітом, дарує людям надію на участь, активність і творчість. Цілком справедливими ці слова є і щодо освіти. Історична ідея участі громадськості в освітянській справі постала нині як ідея державно-громадського управління освітою. Прикметно, що подібна ідея-норма реалізується в європейському освітянському просторі. Отож Україна йде в ногу з часом, утверджуючи пріоритети, співмірні з цивілізаційним поступом Європи.

В українському освітньому просторі сформувався і демонструють свою дієвість кілька моделей державно-громадського управління освітою. Один з визначних дослідників цієї проблеми, професор Г. Єльнікова, описує наступні:

«1) модель структурно-громадсько-

го супроводу, яка передбачає на кожному управлінському щаблі відповідну громадську структуру, основним завданням якої є незалежна експертиза стану справ освітньої галузі та ведення діалогу з владними структурами для збалансування інтересів громадськості та органів управління загальною середньою освітою;

2) модель інформаційно-громадського супроводу, яка передбачає організацію зустрічних потоків інформації. Згори донизу надходить нормативно-правова інформація, а знизу догори – претензійна, реакція виконавців, громадськості на нормативно-правову та суспільно-ціннісну інформацію;

3) модель субординаційно-проміжного партнерства, яка передбачає запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційних стосунків. До виконання завдань залучається громадськість, і відносини тимчасово перетворюються на партнерські» [1].

Корінь державно-громадського управління освітою – у глибоко розумючій і підтримуючій взаємодії, з одного боку, керівника навчального закладу, з другого – його учнів чи студентів, батьків і громадськості. Без взаєморозуміння, підтримки, готовності і здатності прислухатись до думки один одного, зробити крок назустріч про ефективність громадсько-державного управління не може бути й мови. Воно потоне в суперечках, брудних звинуваченнях, безпідставних образах. Кожен із суб'єктів навчального процесу має бути не тільки психічно, суб'єктивно готовим до участі в управлінні, але й об'єктивно – теоретично і методично – підготовленим до цього. Система подібної підготовки в Україні ще тільки формується. Особливою проблемою є робота з батьками. Амбіції останніх, бажання облаштувати життєдіяльність навчального закладу на свій смак нерідко переливаються через край. Відсутність у батьків належних знань з педагогіки і педагогічного процесу, сутності навчання і виховання та ще й їхні амбіції можуть перерости в непримиренну позицію, що вкрай негативно позначиться як на педагогічному процесі, так і на долі всіх його учасників.

Саме тому членами громадських рад (опікунських, наглядових, благодійних тощо) при навчальному закладі мають бути відомі і видатні особистості, визнані науковці, виробничники, адміністратори, діячі науки і культури, заслужені працівники інших сфер суспільної життєдіяльності. Їхня мудрість, громадський авторитет і зважена позиція допоможуть не тільки залагодити суперечності, конфлікти, що час від часу виникають у колективі чи в спілкуванні керівництва навчального закладу з батьками, але й конструктивно розв'язати їх.

Головними ж завданнями залучення громадськості до управління навчальним

закладом є: мобілізація суспільного досвіду і громадянської мудрості для організації навчання та виховання відповідно до викликів епохи; забезпечення експертної допомоги у визначенні змісту й структури навчальних дисциплін, навчальних планів і програм, підручників і навчальних посібників; консультування у процесі формування громадських (учнівських, студентських, жіночих тощо) самоуправлінських рад; сприяння загальній організації життєдіяльності навчального закладу; залучення до його розбудови та раціонального використання спонсорських коштів, внутрішніх і іноземних інвестицій тощо.

Література

1. **Ельнікова Г.** Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління // Директор школи. – 2003. – №№ 40, 41.
2. Інструкція повітовим відділам народної освіти та шкільним закладам // Пролетарська освіта. – К., 1920. – С. 51–52.
3. Національна доктрина розвитку освіти України // Вісник Київської облдержадміністрації. 26 квітня 2002 року. – № 8. – С. 1–4.

Резюме

• *Аналізується потреба та можливості впровадження державно-громадського управління освітою; розглядається історичний досвід цього процесу та сучасні моделі.*

• *Анализируются необходимость и возможность внедрения государственно-общественного управления образованием; рассматривается исторический опыт этого процесса и современные модели.*

• *The necessity and opportunities of the public-governmental educational management implementation are analyzed; the historic experience of the process and its modern models are regarded.*